

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

25ste JAARGANG, NUMMER 5, MEI 1989

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:

Schouw 48-11

8232 BD Lelystad

Postgiro 30 76 95

KOMMENTAAR BIJ EEN GORTER-HERDENKING

Op zaterdag 11 maart j.l. schreef het Noordhollands dagblad 'De Zaanlander': „Herman Gorter staat deze maand volop in de belangstelling.” Het was een mededeling waarvan we met verbazing kennis hebben genomen. „Volop”? Hoezo volop? En in de belangstelling van wie dan wel? O ja, er is in een aantal dag- en weekbladen enige aandacht besteed aan het feit dat precies honderd jaar geleden Gorters beroemde jeugdwerk 'Mei' verscheen. De verschijning van dat gedicht is herdacht en over de dichter ervan zijn plotseling de nodige kolommen volgeschreven. Maar de dichter van 'Mei' is niet de hele, zelfs nog niet eens de halve Gorter. En voor de hele Gorter hebben zij die thans zo uitgebreid over hem schreven nooit enige belangstelling getoond of wel de meest onbeschaamde leugens verkondigd. De zogenaamde 'Gorter-herdenking' die in de achter ons liggende weken heeft plaats gevonden maakt daarop al weer géén uitzondering.

Maar doen we met het bovenstaande geen onrecht aan diegenen die in de gemeente Zaanstad — waar Gorter, te Wormerveer, in 1864 werd geboren — een aan hem gewijde tentoonstelling hebben ingericht? Gaan we hiermee niet voorbij aan de uitgave, door die gemeente Zaanstad, van een klein boekje dat Herman Gorter als dichter én als socialist beschrijft? Is het niet zo, dat — alweer in de gemeente Zaanstad — op zijn minst twee bijeenkomsten zijn belegd waarin niet enkel over Gorters dichterschap maar óók over zijn politieke en maatschappelijke activiteiten werd gesproken? Er is, menen wij, als we de in Zaanstad ontplooidde activiteiten nader bekijken, weinig reden om het zojuist gegeven oordeel te herzien. Integendeel: er bestaat aanleiding te over om naast bittere opmerkingen omtrent de zogenaamde Gorter-herdenking in het algemeen, juist in het bijzonder over die welke er in Zaanstad is geweest, met de grootste bitterheid te spreken.

Bezien we eerst de tentoonstelling die in het gemeente-archief van Zaanstad te Koog aan de Zaan werd ingericht. Voor de samenstelling ervan is voor een aanzienlijk deel Enno Endt verantwoordelijk, een neerlandicus die ooit een 'Gorter-documentatie' het licht heeft doen zien en die een 'Gorter-kenner' wordt genoemd. Maar diens onlangs nog weer eens herdrukte 'Gorter-documentatie' is een 'documentatie' die uitsluitend betrekking heeft op de jaren tot en met 1897. Voor de latere Gorter heeft deze Endt nooit ook maar de geringste belangstelling getoond. Over de latere Gorter zwijgt hij ook in alle talen in het opstel dat hij op 18 maart j.l. in 'Vrij Nederland' publiceerde en dat wederom alleen maar over de 'Mei' handelde en de ontstaansgeschiedenis van dat gedicht. Endt is

ongetwijfeld een kenner van de j o n g e Gorter, maar als een Gorter-kenner beschouwen wij hem niet. En wat van zijn bijdrage in 'Vrij Nederland' kan worden gezegd is ook van toepassing op de expositie. Het was geen 'tentoonstelling over Gorter' — zoals 'De Zaanlander' schreef — het was een tentoonstelling over de dichter van 'Mei'.

Maar was er daar dan niets dat aan de latere Gorter herinnerde en op hem betrekking had? Toch wel. Maar het was uiterst weinig in verhouding tot al het overige materiaal en het werd bovendien zó gepresenteerd dat de bezoeker maar hoogst gebrekkig en onduidelijk over d i e Gorter werd geïnformeerd. In 'NRC/Handelsblad' van 13 maart j.l. schreef Elsbeth Etty, dat de tentoonstelling 'aandacht besteedde aan Gorter als radicale socialis-tische en communistische propagandist om geen vertekend beeld van hem te geven'. Het wil ons voorkomen dat het kleine beetje dat omtrent de latere Gorter te zien viel inderdaad alléén in het kleine zaaltje prijkte om een mogelijk verwijt van eenzijdigheid of vertekening te ontgaan, maar dat het bepaald overdreven is om te beweren dat daarmee aan welke activiteit van Gorter ook werkelijk a a n d a c h t werd geschonken.

Met de twee in Zaanstad belegde bijeenkomsten was het anders gesteld. Daar werd wél aandacht aan de latere, aan de andere, aan de socialist Gorter besteed. Maar het was een v e r k e e r d e en het was een m i s p l a a t s t e aandacht. Voor zover Gorter in Zaanstad als socialist herdacht werd was het een 'herdenking' door vertegenwoordigers van twee onderscheiden politieke stromingen die stuk voor stuk Gorters standpunten bestreden hebben en die bij hun bestrijding voor de grofste middelen niet zijn teruggeschrokken. We bedoelen de sociaaldemokratie en het bolsjewisme. Wat men in Zaanstad kon aanschouwen, dat waren twee pogingen om zich meer dan een halve eeuw na Gorters dood voor eigen parochie van hem meester te maken en te profiteren. Het optreden van de respectievelijke sprekers was het optreden van lijkschenners, lijkschenners die dan nog bovendien e l k a a r hun lijkenpikkerij verweten.

Wij zijn niet de enigen die zich aan dit optreden geërgerd en gestoten hebben. Dat de PvdA een in de raadszaal van Zaanstad gehouden Herman Gorter-bijeenkomst heeft misbruikt, vindt ook de VVD, zij het natuurlijk om geheel andere redenen dan wij. Wat bij de liberalen kwaad bloed blijkt te hebben gezet is, dat de landelijk partijvoorzitster Marianne Sint de nadruk legde op de socialistische achtergrond 'van de Zaanse dichter Herman Gorter'. „Het is opmerkelijk”, zo betoogde de VVD in een brief aan het college van B en W, „dat u mevrouw Sint onvoldoende hebt gewezen op het niet-partijpolitieke karakter van deze herdenkingsbijeenkomst. Haar verhaal zou een kongres van de PvdA niet hebben ontsierd maar hoorde beslist niet thuis op een bijeenkomst waar het gemeentebestuur van Zaanstad, dat van gemengde politieke samenstelling is, als gastheer optrad.” Blijkbaar is de VVD van mening, dat wanneer je geen socialist maar liberaal bent, je niet in het openbaar kunt zeggen, dat Gorter géén liberaal maar socialist was. Vanzelfsprekend is ons bezwaar van andere aard. Wij hebben er weinig op tegen dat Gorter socialist werd genoemd en ook als zodanig werd herdacht, maar wij tekenen protest aan tegen een zodanige herdenking door de voorzitster van een partij waarmee Gorter niets gemeen had. De VVD slaat de plank mis indien zij beweert, dat de toespraak van Marianne Sint op een kongres van d i e partij zou thuishoren. De PvdA bestond nog niet tijdens Gorters leven. Maar zij is de wettige erfgename van de SDAP, een partij die Gorter fel bestreden heeft van het moment af dat hij achter het masker dat zij droeg de trekken van de toekomstige PvdA ontwaarde.

Omdat de CPN duidelijk wilde maken dat de PvdA bepaald niet het monopolie op lijkenpikkerij bezit, belegde de afdeling Zaanstad op maandag 20 maart een herdenkingsbijeenkomst in Zaandam. De gastrol die Marianne Sint in het Zaanse stadhuis vervuld had werd hier vervuld door Joop Morriën, die lid is van het partijbestuur. Wij bevonden ons onder zijn gehoor en noteerden, dat hij zijn toespraak nog maar nauwelijks was begonnen

of hij noemde Gorter een 'der erflaters van de Nederlandse arbeidersbeweging'. We keken er wel van op. We vonden het in deze nieuwe lente (van 1989) een totaal nieuw geluid (van de CPN) en in zoverre sloot het voortreffelijk bij de welbekende eerste regel van Gorters 'Mei' aan. Want van de waardering die uit deze woorden van Morriën spreekt heeft de CPN in het verleden nimmer blij gegeven en zeker niet zolang Gorter leefde . .

„Er is ons door de PvdA verweten, dat wij kennelijk ten aanzien van Gorter bezig zijn met een soort van inhaalsmanoeuvre”, zei Morriën even later. “Maar daar is geen sprake van. Wij hebben ook al vroeger van onze waardering voor Gorter blij gegeven. Bij de dood van Gorter in 1927 publiceerde onze krant bijvoorbeeld een zeer waarderend stuk van de hand van onze partijgenoot Knuttel.” Dat uitgerekend deze Knuttel in 1920, in het mei-nummer van het maandblad 'De nieuwe Tijd' (blz. 294 e.v.) een der felste en lasterlijkste aanvallen op Gorter publiceerde, dat verzweg Morriën en hij ging er niet nader op in, toen wij er hem na de pauze opmerkzaam op maakten. Dat de CPN (of CPH) pas waardering voor Gorter toonde toen Gorter dood was, voor de nog levende Gorter geen goed woord over had en hem met leugens te lijf ging, dat hield Morriën angstvallig verborgen. Over het door ons gewraakte stuk van Knuttel zei hij enkel: „Nou ja, er werd bij de discussie wel eens over de schreef gegaan.” Waarover die discussie dan liep, dat roerde hij niet aan.

Zoals te verwachten viel liet Morriën niet onvermeld, dat Gorter geestdriftig reageerde op de Russische revolutie van 1917 en waardering toonde voor Lenin. Dat het hier alleen maar een aanvankelijk oordeel betrof en dat hij al vrij spoedig zijn oordeel over de Russische revolutie wijzigde, daarvan repte Morriën niet, althans niet op zodanige wijze dat de toehoorders ook maar enigermate geïnformeerd werden omtrent Gorters feitelijke standpunten. Een van de aanwezigen maakte — in de pauze — Morriën er op attent, dat bepaalde passages in Gorters geschrift 'De Arbeidersraad' onmiskenbaar wezen op een ander oordeel van Gorter omtrent Rusland dan door Morriën werd geschetst ¹⁾. Morriën, die 'De Arbeidersraad' overigens ook nauwelijks noemde — wilde er niet aan en zei: „Dat zie ik anders”. Dat was kennelijk het geval, doordat hij ook de bedoelde regels las door een bolsjewistische bril.

In de loop van Morriëns betoog bleek dat de spreker noch door kennis van zaken werd gehinderd, noch uitmuntte door waarheidsliefde. Volgens hem zou Gorter in 1919 afscheid van het marxisme hebben genomen toen hij brak met de in 1909, na de scheuring van Deventer, opgerichte SDP. Dat de kritiek van Gorter op deze SDP en op het leninisme juist een **m a r x i s t i s c h e** kritiek was en dat het met Gorter in de jaren '20 net omgekeerd gesteld was dan Morriën hetzij vertelde, hetzij suggereerde, dat werd wederom met een mantel bedekt, een mantel die nu de mantel der liefde scheen, maar voorheen een mantel van de haat gebleken was.

Mocht men Morriën geloven dan verkeerden de organisaties of groepen waarmee Gorter zich verwant voelde buiten 'de georganiseerde arbeidersbeweging'. Een dergelijke opmerking kan iemand zich natuurlijk alleen maar dán veroorloven wanneer hij vertoeft in een gezelschap, waarvan hij mag aannemen dat het door de officiële partijpropaganda volledig is afgeschermd van enige kennis omtrent de werkelijkheid of omtrent de historische ontwikkeling. Natuurlijk kan men Morriën in zeker opzicht gelijk geven, indien men rekening wil houden met het verschil tussen de 'arbeidersbeweging' en de 'beweging der arbeiders'. Maar dat verschil had Morriën niet op het oog, zo hij er al kaas van heeft gegeven, wat we bepaald niet veronderstellen. Ook Morriën had het — oud geluid in de nieuwe lente — weer over Gorters 'eenzame dood'. Hij zei eveneens — de CPN-nieuwe-stijl staat

1) Op blz. 21 van 'De Arbeidersraad' somt Gorter onder meer de landen op alwaar na de eerste wereldoorlog de arbeiders de nederlaag hebben geleden. Hij noemt daarbij ook — en zelfs als eerste — Rusland.

nu eenmaal niet ál te onvriendelijk tegenover de PvdA — dat „socialisten en communisten beide reden hebben om Gorter te herdenken”. Hij zei niet dat radencommunisten — waar-toe hij terecht de latere Gorter rekende — reden hebben om de CPN van voorheen en thans allebehalve kommunistisch te noemen. Kortom: bij de herdenking in Zaandam waarde niet de geest van Gorter door het zaaltje, maar een door Morriën geproduceerde mist.

Er resten ons tenslotte een paar woorden over het boekje dat de gemeente Zaanstad heeft uitgegeven en dat als een lesbrief voor de scholen is bedoeld. Het telt ongeveer 25 bladzijden, waarvan er nauwelijks vijf inderdaad aan Gorter als revolutionair socialist zijn gewijd. Van die vijf bladzijden echter hebben er vier betrekking op de radikale sociaaldemokraat Gorter. De daarop dan nog volgende uiteenzetting, waarin — met enige grond — Gorter ‚dé woordvoerder van het westerse marxisme’ wordt genoemd, schetst niettemin zijn werkelijke opvattingen op hoogst onvolkomen wijze. Wat er te lezen staat steekt uiteraard gunstig af bij de armzalige pogingen van Morriën om Gorter zó te schilderen dat de CPN er geen kwaad mee kan en halve leugens toch maar vooral als halve waarheden worden geïnterpreteerd. De hele leugens buiten beschouwing gelaten dan.

Om terug te komen op datgene wat we in de aanvang van dit kommentaar betoogd hebben: de werkelijke, dat wil zeggen de hele Gorter, wordt nog altijd doodgezwegen en voor zover men de indruk van het tegendeel poogt te wekken, geschiedt dat door middel van — op z’n zachtst gezegd — ónwaarheden. Onwaarheden en dwaasheden worden gehanteerd. Van dat soort dwaasheden waarvan het bijvoorbeeld wemelt in een door wijlen Jaques de Kadt over Gorter gepubliceerd schotschrift. Het prijkt in de literatuurlijst die achterin het voor het voortgezet onderwijs bestemde boekje van de gemeente Zaanstad wordt gegeven. We willen niet zeggen, dat we de studie van H. de Liagre Böhl over Gorter vlekkeloos vinden ²⁾. Maar het is niettemin de beste studie die er tot dusver over Gorter is verschenen. Waarom wordt het vod van De Kadt wél en de studie van De Liagre Böhl niet vermeld? Arme Gorter en arme leerlingen die met d e z e literatuurlijst in de hand een weg naar Gorter zouden moeten vinden.

- 2) In de in 1978 verschenen bundel ‚Acht over Gorter’ (acht opstellen van acht verschillende auteurs) komt ook een bijdrage van De Liagre Böhl voor. Hij zegt daarin (blz. 365), dat hij zich bij het vellen van een oordeel over Gorter ‚wat al te gemakkelijk heeft laten beïnvloeden door de vooringenomen anti-Gorteruitspraken, die na 1920 steevast zijn verkondigd door de CPN’. De Liagre Böhl geeft in een toelichtende noot een heel rijtje (zo men wil: een hele rij) van dergelijke anti-Gorteruitspraken van de CPN. Zou Morriën ze niet kennen? Of hij is een volstrekte weetniet of een geraffineerd misleider. Hij kiese zelf.

— o —

POLEN OP WEG NAAR DE VERVLOGEN HOOP

Op geen enkel moment, zo schreven wij in maart j.l., hebben wij er aan getwijfeld dat de Poolse autoriteiten enerzijds en Lech Walesa anderzijds zich vroeg of laat bereid zouden tonen om met elkaar te praten en — meer nog dan dat — bereid zouden zijn een einde te maken aan de situatie die sinds het verbod van het vakverbond ‚Solidariteit’ in december ’81 in Polen heeft bestaan. ‚De politieke en sociaal-ekonomische moeilijkheden van Polen kunnen zonder ‚Solidariteit’ niet worden opgelost, aangezien vooralsnog alléén ‚Solidariteit’ in staat moet worden geacht de arbeiders onder controle te houden en de hervormingsplannen van de regering aan de werkenden te verkopen’, zo betoogden wij. Omdat alle tekenen er duidelijk op wezen, dat ook generaal Jaruzelski eindelijk beseftte, dat de

door hem in de illegaliteit gedrongen organisatie het aangewezen instituut vormde voor het blussen van een eventuele sociale brand, leek ons het resultaat van de ronde-tafel-konferentie bij voorbaat vast te staan. De samenwerking tussen de autoriteiten en 'Solidariteit' beschouwden wij als 'onontkoombaar' en dat des te meer omdat er van die samenwerking weliswaar niet formeel maar wél in de praktijk al in belangrijke mate sprake was.

Wat er in de sindsdien verstreken weken gebeurd is vormt een bevestiging van onze zienswijze. Dat de onderhandelingen geruime tijd in beslag hebben genomen hing daarmee samen, dat er moeizaam gemanoeuvreed moest worden opdat noch de regering, noch 'Solidariteit', noch Jaruzelski, noch Walesa gezichtsverlies zou lijden. Natuurlijk kan men zich afvragen in hoeverre een der betrokken partijen, of beide, toch kleerscheuren hebben opgelopen, maar die vraag lijkt ons van veel minder belang dan deze, wat of het begin april tussen de partijen getekende akkoord betekent voor de Poolse arbeidersklasse.

De beantwoording ervan is niet al te moeilijk. Zowel vóór als tijdens het ronde-tafel-gesprek heeft Lech Walesa niet nagelaten om datgene te doen wat hij ook veel en veel eerder al met regelmatige tussenpozen deed, namelijk: al zijn invloed aanwenden om militante arbeiders af te houden van proletarische actie. De erkenning van 'Solidariteit' betekende voor hem evenzeer als voor Jaruzelski de erkenning van zijn solidariteit met de regering. D e z e solidariteit is in de loop van het vorige jaar tijdens de stakingsgolven die zich toen voordeden een stuk duidelijker aan de dag getreden dan in het begin van de jaren '80 en in de eerste maanden van '89 is zij nóg weer duidelijker geworden dan het geval was in 1988.

Een van de woordvoerders van 'Solidariteit', Tadeusz Mazowiecki, heeft de hoop uitgesproken, „dat 'Solidariteit' als een krachtige vakbond zal herleven”. Niets lijkt dat in de weg te staan, mits men er zich maar rekenschap van geeft, dat het om een herleving als k r a c h t i g e v a k b o n d gaat. Voor zover er in Polen, na alle keren dat Walesa een staking de nek heeft ongedraaid of heeft willen omdraaien, nog steeds arbeiders mochten zijn die 'Solidariteit' voor de vertegenwoordiging van h u n belangen houden, zullen hun de ogen maar al te spoedig opengaan. Een voorproefje van wat hun te wachten staat hebben zij inmiddels al gekregen. Bij de indiening van het verzoek om erkenning bij een distriktsrechtbank in Warschau — niet meer dan een pure formaliteit — heeft 'Solidariteit' haar oude statuten uit 1980 overgelegd, maar daarbij alle artikelen opgeschort die betrekking hebben op het recht van staken. Is het verwonderlijk, dat zowel Jaruzelski als de rooms-katholieke priester Glemp de uitkomst van het ronde-tafel-gesprek 'een fundament voor nationale verzoening' hebben genoemd? Ook in Polen hebben voor de zoveelste keer de 'nationale belangen' weer eens 'de nationale geschillen overheerst'. Dat wil niets anders zeggen, dan dat er voor de klassenvrede is gekozen. Het Russische regeringsblad 'Izvestia' — woordvoerder van de Russische heersende klasse — heeft dat, zoals het een woordvoerder van een heersende klasse betaamt, een uiting van 'gezond verstand' genoemd en voorts het weldra niet langer illegale vakverbod opgeroepen 'zich constructief te blijven opstellen'. Het Russische regeringsblad wees er daarbij op, dat het uit de bus gekomen akkoord de vakbond verplicht tot 'een positieve houding'.

De 'Izvestia' behoeft zich geen zorgen te maken. Wat de heersende klasse(n) een 'positieve houding' noemen, dat is de houding die door Walesa al sinds jaar en dag wordt ingenomen. En voor zover er bij hem inderdaad van een verandering in zijn houding kan worden gesproken, moet vastgesteld worden dat deze voortdurend alleen maar 'positiever' is geworden. Wie nog immer gelooft, dat Lech Walesa aan de kant van de Poolse arbeiders staat, is het slachtoffer van een dwaling. Wie dat nog niet uit Walesa's optreden tot dusver heeft kunnen (of willen) afleiden, die heeft het kunnen konstateren aan de hand van zijn

verklaring, dat hij 'president van Polen' zou willen worden, dat wil zeggen een functie ambieert die de 'nationale eenheid' symboliseert en die geschapen is om de fictie in stand te houden, dat er geen klassentegenstellingen bestaan. Weliswaar is door medewerkers van Walesa te verstaan gegeven, dat het hier om 'een grap' ging, maar ook als dat zo mocht zijn, is het een veelbetekenende grap, een die een helder licht werpt op degene die haar ten beste geeft.

Twee jaar geleden verscheen Walesa's autobiografie onder de titel 'De weg van de hoop'. Het is nu duidelijk, dat hij zich voorstelt, dat die weg zou kunnen eindigen in het presidentele paleis. Lang voor hij daar ooit zijn intrek zal nemen, zal de hoop die ooit Poolse arbeiders op hem en op 'Solidariteit' gevestigd hielden vervlogen zijn. De weg van Lech Walesa is voor hen de weg naar de vervlogen hoop.

— o —

NIET WAT DE BONDEN WILLEN, MAAR WAT DE VERPLEEGKUNDIGEN WILLEN GEBEURT

Sinds wij in het aprilnummer van 'Daad en Gedachte' aandacht besteedden aan de opstand der verpleegkundigen en verzorgenden is hun aktie allerm minst verflauwd. Het tegendeel is het geval. De botte weigering van de regering om aan hun — algemeen als volstrekt rechtvaardig erkende — eisen tegemoet te komen, met het argument dat daarvoor geen geld beschikbaar is, heeft de strijd wil en de strijdvaardigheid der betrokkenen alleen maar aangewakkerd. Dat heeft in ieder opzicht niet alleen tot harder optreden, maar ook tot grotere wrijving met de vakbonden geleid. De eerste tekenen van een krachtiger optreden werden zichtbaar in de week die volgde op de beide aktiedagen, die nog in het verschiep lagen toen wij onze eerste artikel schreven.

Van die twee aktiedagen is vooral de eerste, die van de aktiegroep 'Verpleegkundigen en Verzorgenden In Opstand' (VVIO) een groot succes geweest. Niet minder dan maar liefst 18.000 verpleegsters en verplegers trokken in hun witte kleding door de straten van Den Haag. Bovendien demonstreerden er in Maastricht 6.000 en ook in Arnhem nog eens zo'n kleine 6.000, zodat er bij elkaar een kleine 30.000 uiting gaven aan hun verontwaardiging over de veel te lage bezoldiging en de veel te grote werkdruk. Dat het ietwat geringere aantal op de tweede — door de bonden georganiseerde — aktiedag daar toch niet zo heel veel beneden lag, was uitsluitend hieraan te danken dat de VVIO haar aanhang opwekte om zich ook op die dag niet onbetuigd te laten ¹⁾.

In ons vorige nummer hebben wij te kennen gegeven, dat naar onze mening het feit dat de bonden een eigen aktiedag voorbereidden, een teken was dat zij de aktiegroep der verpleegkundigen de wind uit de zeilen wilden nemen. In die mening zijn wij inmiddels versterkt. Toen namelijk op 11 februari in Utrecht de verpleegkundigen voor het eerst massaal demonstreerden werd met de geschrokken bonden een afspraak gemaakt over nader overleg. Aan die afspraak hebben de bonden zich niet gehouden. Toen de VVIO, omdat er niets meer vernomen werd, eens informeerde hoe of het zat, hield men de boot af ²⁾. Daarmee was de kans op één gezamenlijke aktiedag verkeken. Overigens: tot op het moment dat wij — midden april — deze regels schrijven zijn de bonden er nog

1) Mededeling van Jaap Leertouwer van de VVIO aan een redakteur van 'Het Parool'.

2) Idem.

geenszins in geslaagd hun stempel op de gebeurtenissen te drukken, hoe zeer zij daar ook bij voortduring naar hebben gestreefd. Daar ligt de oorzaak van wederzijds irritatie. Hoe groot die irritatie wel is en wat er de achtergrond van vormt blijkt uit een uitvoerig artikel in 'Het Parool' van 15 april j.l.

De schrijver van bedoeld stuk wijst erop, dat de aktiegroep de toon zet, dat zij – en niet de vakbonden – de meeste publiciteit krijgen met haar blokkades en wegversperringen; dat door hetgeen zij op touw zet de bonafide organisaties in moeilijkheden komen. Die moeilijkheden bestaan hieruit, dat tengevolge van het volstrekt zelfstandig en onafhankelijk optreden van de VVIO de bonden tot 'een bijrol' veroordeeld zijn, dat ze slechts de tweede viool kunnen spelen en dat aan één stuk door blijkt, dat zij die zelfstandige strijden buiten de officiële organisaties om, veel meer kunnen doen dan deze.

In het Parool-artikel worden beurtelings een woordvoerder van de VVIO (Jaap Leertouwer) en woordvoerders van de bonden (Dinie Eerland van het CNV en Adriaan Wirtz van Abva/Kabo) aan het woord gelaten. Hun respektievelijke uitspraken tonen precies wat of er aan de hand is.

„Welke garantie hebben jullie dat die vijf procent uit de bus komt?“, vraagt de verslaggever aan Jaap Leertouwer.

Leertouwer: „Die garantie hebben we niet, maar onze invloed is enorm. Als je de gebeurtenissen hebt gevolgd is duidelijk waar de macht ligt. Wij doen iets, er ontstaat een konflikt en vervolgens gebeurt wat wij willen. Vakbonden zijn altijd uit op leden, daarom houden ze heel goed rekening met ons.”

„Is het niet verstandig om als vakbond mee aan tafel te gaan zitten?”

Leertouwer: „Dat heeft niet zoveel zin. Als aktiegroep kun je veel meer druk uitoefenen.”

Wirtz: „Op zaterdag 11 februari zag ik 's avonds verbijsterd het 8 uur journaal. Zesduizend verpleegkundigen hadden daar in Utrecht staan zingen, schreeuwen en hossen. Ik zag m'n eigen leden voorbijtrekken. Ik schrok me kapot . . .”

Dinie Eerland: „Dat weekeinde zal ik nooit meer vergeten.”

Verslaggever: (tot Jaap Leertouwer): „Ze noemen jullie anarchisten.”

Leertouwer: „Haha, er zitten zelfs CDA-ers en VVD-ers in onze groep.”

Verslaggever: „Waarom begint een vakbondslid als Leertouwer zo'n offensief tegen de bonden?”

Leertouwer: „Omdat ik nogal wat kritiek op ze heb. Je ziet ze niet op de momenten dat het belangrijk is. Ze weten ook niet wat er op de werkvloer leeft.”

De akties van de verpleegkundigen en verzorgenden vertoonden in alle opzichten de kenmerken van een zelfstandig optreden. Ze zetten bij de gezondheidszorg betrokken autoriteiten klem, organiseerden een 'vertroeteldag' (voor de patiënten), ze weigerden handelingen te verrichten waartoe ze niet verplicht waren, ze blokkeerden, soms met behulp van ziekenhuisbedden, kruispunten, wegen of toegangen tot gebouwen, waaronder dat van het ministerie van WVC in Rijswijk en bezetten hier en daar de kantoren van enkele ziekenfondsen. In het kort: ze hielden zich allerminst aan wat de vakbonden 'de regels van het spel' plegen te noemen, hetgeen tot gevolg had dat die bonden – zoals de Parool-verslaggever zich uitdrukte – van kleur verschoten, omdat ze een verbod van de rechter vreesden³⁾. Dagenlang verkondigden de vakbondsleders dat ze dit soort optreden bepaald niet konden waarderen, ze hielden zich – al hadden ze dan wél de eis van 5 procent overgenomen – afzijdig en lieten het vooralsnog bij mooie woorden, iets dat op haar

3) Dat zijn de woorden van de verslaggever, hem vermoedelijk door de bonden ingegeven. Of de bonden een verbod door de rechter werkelijk vreesden is niet zeker. Mogelijk zouden ze er binnenskamers opgelucht door ademhalen.

beurt de VVIO mateloos irriteerde. Het wantrouwen tegen de bonden leidde ertoe, dan van hun kant de verpleegkundigen en verzorgenden zich ook nadrukkelijk van de organisaties distancieerden. Toen zich op een gegeven moment in een bepaalde plaats weer een stoet van in het wit geklede demonstranten formeerde, lieten deze niet toe dat vakbondsvertegenwoordigers de kop namen, iets wat hun Franse collega's in Parijs eveneens hadden verhinderd. Dat neemt niet weg, dat bijvoorbeeld iemand als Leertouwer ook een duidelijk ander geluid heeft laten horen: „We hopen”, zei hij tot de journalist van ‚Het Parool’ die hem vragen stelde, „dat door deze akties meer mensen lid worden van de vakbond. Dat maakt de bonden sterker.” De vraag of het de akties ook krachtiger zou werd door de betrokken journalist niet gesteld.

Ondanks Leertouwers hoop op een versterking van de vakbonden echter zijn de verplegenden en verzorgenden zich tot en met het tijdstip waarop we deze regels schrijven – zondag 16 april – volstrekt onafhankelijk van die organisaties blijven gedragen. Toen donderdag 13 april de VVIO informele bemiddelingspogingen bleek te willen ondernemen – dat wil zeggen bemiddelingspogingen buiten de bonden om – schoot dat (we citeren wederom ‚Het Parool’) ‚de bonden in het verkeerde keelgat’. Van die kant, d.w.z. door Adriaan Wirtz, werd dat ‚een domme beoordelingsfout’ genoemd. Uit wat hij verder zei viel duidelijk op te maken, dat de opnieuw hevig uitgebarsten irritatie van de bonden vooral hieruit voortspoot, dat de VVIO zoals hij zich uitdrukte, ‚op eigen initiatief zaken poogde te doen’.

Half april was het eind van de akties nog op geen stukken na in zicht. Het ziet er dus naar uit, dat we er ook in het juninummer van „Daad en Gedachte” nog op terug zullen komen.

— o —

KOMEN DE HERVORMINGEN VAN DE DEMOKRATIE OF KOMT DE DEMOKRATIE VAN DE HERVORMINGEN?

Op zaterdag 15 april j.l. bezweek de 73-jarige ex-sekretaris-generaal van de Chinese Kommunistische partij, Hu Yaobang, aan een hartverlamming. Op diens onverwachte dood zijn omvangrijke betogingen van Chinese studenten gevolgd, betogingen die zijn uitgegroeid tot de grootste demonstraties in de Volksrepubliek sinds 1976. Dat gebeurde nauwelijks tien dagen na afloop van het twee weken durende nationale volkskongres, dat besluiten heeft genomen die algemeen worden gezien als een politiek, die pas op de plaats wil maken met de economische hervormingen en uit is op versterking van het centrale gezag over de volkshuishouding.

Hu Yaobang geldt algemeen, zowel in als buiten China, meer nog dan de sterke man Deng Xiaoping, als degene die de krachtigste stoot heeft gegeven tot liberalisering van China's maatschappelijk leven. Tientallen jaren lang was hij een van de nauwste, zo niet dé nauwste medewerker van Deng. Scherper nog dan deze kritiseerde Hu publiekelijk de opvattingen en de koers van wijlen Mao-tse-toeng. Het is geen geheim dat Deng deze Hu Yaobang (samen met Zhao Ziyang) tot zijn opvolger had bestemd, maar dat hij eind 1986 gedwongen werd om hem als een baksteen te laten vallen toen in de aanhoudende worsteling tussen de nieuwe managersklasse en de oude, conservatieve partijbureaucratie die bureaucratie weer eens in het offensief ging.

Voor de studenten is Hu kennelijk ook nadat hij in de politieke woestijn gezonden werd de grote hervormer gebleven. Met zijn overlijden is de kans verkeken, dat hij ooit

— op soortgelijke wijze als zijn beschermer Deng — nog eens terug zou keren op het politieke toneel. Dat schijnt voor de studenten (de jonge managers van morgen) aanleiding geweest te zijn om in door hen samengestelde muurkranten de vraag te stellen wat of zijn dood voor gevolgen zal hebben voor de toekomst van het (zoals zij het zien) door Hu op gang gebrachte democratiseringsproces.

Na de muurkranten zijn de demonstraties gekomen, de confrontaties met de (zich in vergelijking met 1986 nogal terughoudend opstellende) politie en tenslotte de stakingen aan diverse Chinese universiteiten.

De herdenking van Hu is uitgelopen op een grootscheepse betoging voor Hu's denkbelden en politiek, tot massale demonstraties voor vrijheid en democratie. Niemand zal wel willen tegenspreken, dat democratische ontwikkelingen en economische hervormingen met elkaar samenhangen. Maar wat is welbeschouwd hun onderling verband? Zal meer democratie tot meer hervormingen leiden? Of is het omgekeerd zo, dat naarmate de hervormingen zich doorzetten er ook sprake zal zijn van wat men 'grotere vrijheid' en meer 'democratie' pleegt te noemen?

Het is niet zomaar, dat wij hier gebruik maken van aanhalingstekens. Wat de politici en de kranten 'vrijheid' en 'democratie' plegen te noemen is overal vrijheid en democratie voor de heersende klasse. Waar zij tot stand is gekomen is dat een direkt gevolg van de opkomst van het kapitalisme als heersende produktiewijze. Vrijheid en democratie zijn de politieke begeleidingsverschijnselen van de zegepraal die de burgerlijke klasse ooit op de feodale adel behaalde. Zij zal — in landen waar het kapitalisme niet het aanzijn heeft geschonken aan een krachtige burgerlijke klasse — het begeleidingsverschijnsel zijn van de overwinning die de nieuwe managersklasse zal behalen op de verkalkte partijbureaucratie. Om deze reden is de vraag wat of het uiteindelijk gevolg van de studentenrevolte in China zal zijn, geen vraag van politieke, maar van economische macht. Wij hebben de sterke indruk, dat in het westen — waar het *w e z e n* van de democratie uit ideologische motieven verdonkeremaand wordt — dit feit volledig uit het oog wordt verloren.

Of er in de Chinese Volksrepubliek sprake zal zijn van wat men 'democratie' pleegt te noemen hangt regelrecht af van de betekenis der economische hervormingen. Politieke verhoudingen zijn nu eenmaal de bovenbouw van de samenleving. Zonder de economische onderbouw waarbij ze behoren is hun bestaan ondenkbaar. Wanneer een (om vrijheid van uitbuiting en het vrije verkeer tussen kopers en verkopers van arbeidskracht vereisend) bepaald stelsel van produktieverhoudingen niet bestaat zal de roep om vrijheid en democratie een slag in de lucht blijven. De democratie zal dan een 'schoon ideaal' blijven, een idee, dat zich, zoals steeds met ideeën het geval is, zal blameren. En ook een ander soort democratie, behorend bij een ander soort kapitalisme dan het westerse, zal er niet komen wanneer dat andere kapitalisme niet verwezenlijkt wordt.

Betekent dit, dat wij zomber gestemd zijn voor wat betreft het verloop of de gevolgen van de jongste studentendemonstraties in China, waarbij zich ook al andere bevolkingsgroepen hebben aangesloten? Nee, wij zijn dat niet, omdat naar onze mening de zaak van de democratie niet door middel van demonstraties of politieke confrontaties wordt beslist. De vraag of er een Chinees model van democratie in China komen zal hangt uitsluitend af van de voortgang van het hervormingsproces. De hervormingen komen niet van de democratie, de democratie (in welke vorm dan ook) zal het gevolg zijn van de hervormingen.

Maar is het met hun zaak niet bedenkelijk gesteld nádat het nationale volkscongres onlangs het hervormingsproces min of meer heeft opgeschort? Zal uitstel van de hervormingen tenslotte niet tot afstel leiden? Wij hebben er de laatste jaren al meer dan eens op gewezen, dat het hervormingsproces niet kan worden teruggedraaid. Dezelfde kranten, die uitvoerig gewag maken van wat zij een terrein winnen van de konservatieve krachten

noemen, vertellen tegelijkertijd hun lezers, dat de liberaliseringspolitiek van Hu Yaobang 'onomkeerbaar' is. Zeker, de Chinese Volksrepubliek kent op het ogenblik economische moeilijkheden, die met de reeds tot stand gebrachte hervormingen verband houden. Het nationaal volkskongres beraadslaagde daar diepgaand over. Maar de tijdens een perskonferentie (tijdens of direkt ná het kongres) gedane verzekering, dat de op stabilisering, meer discipline en het aanhalen van de buikriem gerichte maatregelen slechts ten doel hadden om betere voorwaarden voor verdere hervormingen te scheppen, moet ons inziens serieus worden genomen. De studenten en andere demonstranten mogen zich tegen premier Li Peng of zelfs tegen Deng keren, de verdere doorvoering van hervormingen is geen zaak van het beleid van deze of gene, maar van de kracht die de nieuwe managersklasse kan ontwikkelen.

Tegelijkertijd met de massale betogingen weerklinkt de roep om een (andere) 'sterke man'. Het is veelbetekenend, dat deze roep niet afkomstig is van bureaukraten uit de school van Mao, maar — zoals een korrespondent van het Westduitse blad 'Der Spiegel' berichtte — van jonge, democratisch gezinde intellectuelen, die zich voorstander van markteconomie en hervormingen betonen. Dat wil zeggen, dat men niet al te zeer af moet gaan op traditionele etiketten, maar meer vertrouwen moet stellen in maatschappelijke analyses. Of Li Peng of wie dan ook ditmaal geslachteoffer zal worden als gevolg van de studentenrevolte, zegt weinig. Dat partijchef Zhao zich weer in het blauw van het Mao-tijdperk heeft gestoken inplaats van in het westerse kolbert zegt niets. Uiterlijke verschijningsvormen doen weinig ter zake. Nog altijd komt het in China aan op de krachtsverhoudingen tussen de oude partijbureaucratie en de nieuwe managersklasse. En voor de laatste werkt de tijd, ook dan wanneer die soms schijnt stil te staan.

— o —

Nogmaals de verpleegkundigen

MAAKTEN DE VERPLEEGKUNDIGEN WERKELIJK WAT EEN 'KLASSIEKE FOUT' IS GENOEMD?

Wat van het begin af aan te verwachten viel en wat bijna iedereen tenslotte heeft kunnen zien aankomen is op maandag 24 april gebeurd: de Verpleegkundigen en Verzorgenden in Opstand hebben formeel gebroken met de vakbonden. Uiterekend op dezelfde donderdag (20 april) dat de verpleegkundigen, maar liefst zestigduizend in getal, wederom in Den Haag demonstreerden voor hun eis van 5 pct., verklaarden de vakbonden — zonder voorafgaand overleg met de direkt betrokkenen — dat zij voorlopig wel met de helft genoegen wilden nemen. De V.V.I.O. voelde zich 'belazerd' — zoals een van haar woordvoersters het heeft uitgedrukt. Van dat gevoel gaven tientallen verpleegkundigen onmiddellijk blijk. Bij de bonden stond de telefoon niet stil. Bovendien, zo is bekend geworden, hebben van de georganiseerde verpleegkundigen niet weinigen meteen maar voor de bond bedankt.

Voor de tweede maal sinds die 11e februari waarop de verpleegkundigen in beweging kwamen sloeg de bonden de schrik om het hart. Via een advertentie in de dagbladen gaf de grootste bond te kennen dat het allemaal een vergissing was en dat de bond nog steeds de 5 pct.-eis van de verpleegkundigen steunt. Maar naar zich denken laat was daarmee het — toch al uiterst wankel — vertrouwen in de bonden niet hersteld. De woordvoerder van

Abva/Kabo, A Pastoors, mocht spreken van „een ongelukkige blunder” die naderhand zou zijn hersteld, aktievoerders van de VVIO die maandag 24 april een vergadering van de bonden in Zoetermeer binnendrongen verklaarden daar „niet te geloven dat de bereidheid tot een kompromis een toevallige vergissing was geweest”. Ze zegden de samenwerking met de bonden op.

Die breuk met de bonden is voor een zekere Hans Moleman aanleiding geweest om in „De Volkskrant” van dinsdag 25 april in een uitvoerig stuk de VVIO ervan te beschuldigen, dat zij een „klassieke fout” zou maken. Die fout zou dan hierin bestaan, dat het volslagen verkeerd moet worden geacht „ruzie met elkaar te maken terwijl de echte spelbreker (werkgever, overheid) prettig buiten schot blijft”. Die uitspraak van Moleman en de redenering die eraan ten grondslag ligt vraagt om rechtzetting en commentaar.

Moleman begint met de VVIO een pluim op de hoed te steken. „Nooit eerder”, zo schrijft hij, „kwamen voor een ruzie over arbeidsvoorwaarden zestigduizend mensen in beweging”. Maar dan komt het. Hierna voert hij de bekende, traditionele, — als wij het woord ook even mogen gebruiken — „klassieke” argumenten aan. De VVIO, zegt hij, heeft formeel niets in de melk te brokken . . . het is, zo verklaart hij, een landelijke kerngroep van een tiental mensen, benevens over het land verspreide speerpunten. Als aktiegroep heeft ze geen verantwoordelijkheid voor cao-overleg . . . en bij de organisatie van akties leunt ze wel zwaar op de gevestigde bonden.

Om met het laatste te beginnen: je moet maar durven. Moleman zet de zaken precies op zijn kop. De VVIO dankt het ontstaan juist aan het feit, dat de verpleegkundigen jarenlang en wel tot en met 11 februari j.l. in het geheel niet op de bonden konden rekenen. De eerste reactie van de bestuurder Wirtz was dat „een eis van 5 pct. volkomen onrealistisch was” en dat er niet meer dan anderhalf procent kon worden gevraagd. Vervolgens; toen de verpleegkundigen de stoot tot aktie gaven en de bonden — bevreesd voor leden- en gezichtsverlies — ook acte de présence gaven, leunden de verpleegkundigen nóg niet op deze organisaties, maar marcheerden ze aan de spits, gingen ze verder dan de bonden wilden en gaven de organisaties voortdurend te kennen dat zij (de bonden) niets te maken hadden met wat de verpleegkundigen deden.

Wat Moleman niet schijnt te zien (of niet wil zien) is, dat het optreden der verpleegkundigen in niets verschilt van het optreden van welke groep werknemers ook, die hun eisen en hun strijdvaardigheid niet gesteund zien door de organisaties. Nog is het — om begrijpelijke redenen die samenhangen met de aard van het beroep — bij de verpleegkundigen niet tot staking gekomen. Maar hun aktie kan niettemin worden vergeleken met hetgeen er gebeurt wanneer een „wilde” staking begint. Onvrede met de houding van de bond ligt vrijwel altijd aan zo’n gebeuren ten grondslag en het eerste wat plaats vindt is de vorming van een stakingskomitee. Als Moleman min of meer en nauw verholten denigrerend spreekt over de VVIO als een kerngroep van tien mensen en daarmee in feite zeggen wil, dat er geen sprake is van een hechte organisatie of „vereniging”, dan ziet hij eraan voorbij, dat de VVIO een aktiekomitee is. Niet meer, zal hij wellicht uitroepen. Bepaald niet minder, zeggen wij.

Waar het om gaat is dit, dat de bonden formeel de werknemers van een bepaalde beroepsgroep vertegenwoordigen en als zodanig erkende onderhandelaars zijn. In werkelijkheid is dat slechts een fiktie. Het is zozeer een fiktie, dat men telkenmale kan konstateren, dat de kompromissen waartoe de bonden telkens weer bereid zijn de woede van de arbeiders wekken. Men heeft het nog maar zeer kort geleden kunnen zien bij de staking van de hoogovenarbeiders. Ja, de bonden zitten met minister De Koning en de Ziekenhuisraad aan tafel. Maar de VVIO vertegenwoordigt de achterban. Een veel grotere achterban dan de bonden hebben, voegen wij er aan toe. Want die kunnen wel doen alsof ze namens *alle* verpleegkundigen onderhandelen, maar het grootste deel daarvan is geen

lid van enige bond. Het aktiekomitee VVIO vertegenwoordigt wél de achterban. Niet op grond van een veel groter aantal lidmaatschappen, maar op grond van wat ieder die geen oogkleppen draagt kan zien: in Den Haag, in Maastricht, in Arnhem en in diverse andere plaatsen.

Als de bonden, zoals Moleman schrijft, zich ergeren aan de wisselvalligheid van de VVIO, aan het feit dat zij van de ene woordvoerder een ander verhaal te horen krijgen dan van een andere, dan merken wij op, dat dit verschijnsel zich voordoet, op kleine of grote schaal, bij iedere onofficiële aktie, waarbij de inzichten omtrent de te volgen strijdmethode (en vaak ook de eisen zelf) voortdurend aan verandering onderhevig zijn al naar gelang van de omstandigheden, al naar gelang van het verloop van de aktie zelf. Verre ervan dat dit een teken van onmacht of zwakte zou zijn is veelal het tegendeel het geval.

„Met een breuk ten opzichte van de officiële vakbonden wint niemand wat”, schrijft Moleman. Die woorden vinden geen bevestiging in de ervaring van een lange, lange reeks van jaren. Mogen we de heer Moleman herinneren aan wat er gebeurde, toen — na een vonnis van de Amsterdamse rechter mr. Steehman — de bond zijn reeds aangekondigde aktie afblies en de metaalarbeiders zélf buiten de bond om in staking gingen? Het was ook een breuk met de bond en die leidde ertoe dat er binnen 24 uur een cao was. Bij de jongste hoogovenstaking ging het net zo. En die voorbeelden staan op geen stukken na alleen.

Moleman noemt het cao-overleg iets dat synoniem is aan compromissen. Daar valt niets op af te dingen en het is ook waar, dat compromissen vaak — gezien de krachtsverhoudingen — onvermijdelijk zijn. Maar er is een groot verschil tussen compromissen die achter de rug van de betrokkenen door bondsbestuurders worden gesloten en compromissen waarmee de betrokkenen zélf instemmen. Aan dat verschil gaat de heer Moleman maar achteloos voorbij, ook al erkent hij dan dat de VVIO bij haar kritiek op de bonden in veel dingen gelijk heeft. Hij vergeet dat de voornaamste kritiek — zowel die welke aan de VVIO het aanzijn schonk als die welke op donderdag 20 april werd geuit — deze was, dat de bond compromissen aanvaardde die de betrokkenen bepaald niet wensten te aanvaarden. Jarenlang deed de bond niets tegen de loonkortingen, later kwam de bond op eens met een halvering van de eis van 5 pct. voor de dag.

„Ruzieën met de bond leidt tot verzwakking”, daar komt het betoog van de heer Moleman op neer. Het wil ons voorkomen, dat er van een zwakte alleen dán sprake is wanneer men zich met huid en haar aan de bond overlevert en zich als een willoos lam naar de compromissen-slachtbank laat voeren.

(25 april '89)

— o —